

A tej és tejtermékek hamisítása és a hamisítás kimutatása

CSAPÓ János^{1,2,3} professor emeritus – MEZŐSZENTGYÖRGYI
Dávid¹ egyetemi docens – SZABARI Miklós¹ egyetemi docens

¹MATE Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem,

²Debreceni Egyetem,

³SAPIENTIA Erdélyi Magyar Tudományegyetem

Tej és tejtermék hamisítása és a hamisítás kimutatása

A jó minőségű tej és tejtermék:

mentes a szennyeződésektől, az antibiotikumoktól,
a kellemetlen szagtól és íztől,
a patogén mikroorganizmusoktól,
szomatikus sejtszáma és összcsíraszáma alacsony,
nem tettek hozzá vizet, nem vettek el belőle zsírt,
semmiféle egyéb anyagot nem keverték hozzá,
jó az illata és a tejre jellemző íze van, és
összetétele megfelel a normális tej összetételének.

Hamisításnak számít, ha:

a nagyobb haszon elérése érdekében a tejhez bármit, elsősorban vizet hozzátesznek, vagy belőle bármit, elsősorban zsírt elvesznek.

Legtöbbször vizet vagy fölözött tejet adnak a tejhez, és elvonják eredeti zsírtartalmának jelentős részét, melyet sűrűségméréssel, fagyáspont ellenőrzéssel vagy a zsírtartalom meghatározásával lehet ellenőrizni.

A piszkos víz, a mosószerek, a növényi sejtek, a szőr, a háztartási por és piszok, az állati vizelet és bélsár szemmel is jól látható, szagolható és taszító szennyezői a tejnek.

Több országban pontrendszer:

bünteti a tej minőségét rontó tényezőket, és

kisebb jövedelemhez juttatja a nem megfelelő tejet termelő farmereket.

Különösen nagy figyelmet fordítanak **a tej:**

antibiotikumokkal, radioaktív anyagokkal,

klórozott szénhidrogénekkal és nehézfémekkel való szennyezésére.

A különféle állatfajtáktól származó tejek és azok hamisítása

A tehéntej és a bivalytej, a tehén és a kecske- valamint a juhtej elegyítése, akár hamisítás céljából, az egész világon előfordul.

Különösen a kecsketejet használják előszeretettel a tehéntej hamisítására, előfordul a kecsketej vízzel vagy tehéntejjel történő hamisítása.

Ha a **kecsketejet tehéntejjel hamisítják**, annak tápértéke nem változik meg, ha a hozzáadott tehéntej mennyisége a 15%-ot nem haladja meg, a **kimutatása is nagyon nehéz.**

A különböző tejféleségek más aromát és ízt kölcsönöznek a sajtnak, sőt **az idegen faj teje allergiás reakciót is kiválthat** a fogyasztó szervezetében.

Módszerek a hamisítás leleplezésére

Immunológiai és nem immunológiai gélelektroforézist alkalmaztak a különböző fajok tejeinek egymástól való elkülönítésére → különösen az **izoelektromos fókuszálást** tudták jó hatásfokkal alkalmazni a fehérjékre → a **gélkromatográfiát, a nagyhatékonyságú folyadékkromatográfiát és a gázkromatográfiát** pedig a kezeino makropeptidekre és a zsírsavakra.

A kémiai összetétele és az **UV spektruma** is más az ilyen tejeknek.

A tehéntej és a kecsketej eltérő zsírsavösszetétele, a zsírsavakból számolt indexek különbözősége ugyancsak lehetőséget ad az azonosításra.

Alkalmasak erre a rövid szénláncú zsírsavak, az azok koncentrációjából számolt indexek.

Gázkromatográfiás analízis → a kecske és juhtejből készült sajtok más rövid szénláncú zsírsav mintázattal jellemezhetők, mint a tehéntejből készültek.

A laurinsav:kaprinsav arány a tehéntejből készült sajtban átlagosan 1,16, a kecskesajtban 0,46, a juhsajtban pedig 0,58 → információ a **kecske és juhsajtban lévő tehéntej mennyiségéről**.

A tehéntej kecsketejhez történő keverését a β -karotin tartalom alapján is ki lehet mutatni → **a kecsketejben nincs β -karotin.**

20% kecsketej tehéntejhez történő keverése az UV spektrum alapján is kimutatható.

Enzimatisz módszerek: juhtejhez kevert tehéntej kimutatása, a tehéntej lényegesen nagyobb **riboflavin** tartalma és **xantin oxidáz** aktivitása alapján.

2% tehéntej a juhtejben kimutatható. Nem alkalmazható hőkezelt tejek esetében.

A juh, a kecske és a tehéntejben **a különböző elemek aránya eltérő.** Határozott különbségek vannak a különböző tejekből készült sajtok között.

A kalcium és a magnézium aránya a tehéntejben 23,3, a juhtejben 17,2 → a két tejből készült tejtermék egymástól megkülönböztethető.

Különbségeket találtak a három faj között tejük K/Mg, Na/Ca, Cu/Zn, és Cu/Na arányában, és

multivariációs analízissel a **nyomelemeket** (Cr, Mn, Fe, Ni, Cu, Zn, Mo, Cd és Pb) a különböző fajok tejének egymástól való elkülönítésére tudták használni.

A különböző fajok tejéből készült sajtokat el tudták különíteni elektroforézissel, a **különböző kazein frakciók** (elsősorban a κ -kazein) **eltérő mozgékonyága alapján**, és hasznosnak bizonyultak a savófehérje frakciók is.

A tehéntej α -kazein és β -laktoglobulin frakcióinak mozgékonyága lényegesen nagyobb, mint a kecsketejéé $\rightarrow$ a frakciók alkalmasak a hamisítás kimutatására.

A tehéntej α_{s1} -kazein frakciója alapján 5-10% tehéntej kecsketejhez keverése kimutatható, és ugyanez elmondható a **β -laktoglobulin frakcióra** is.

Sajt esetében az **α -kazein frakció lényegesen jobban használható**, mint a β -laktoglobulin, ami egyrészt távozik a sajtkészítés során, ezért koncentrációja alacsony, másrészt hajlamos a kicsapódásra.

Az **α -kazeinnel** kapcsolatos vizsgálatok feltételezik, hogy koncentrációja viszonylag állandó a tehéntejben $\rightarrow$ nagyok lehetnek az egyedi eltérések $\rightarrow$ 5%-nál kevesebb tehéntej kimutatása a kecskesajtból nehéz.

A sajtok karbamidos extrakcióját követő izoelektromos fókuszálás a **para-kazein tartalom alapján** a tehéntej mennyiségének nagyon pontos meghatározását teszi lehetővé kecske és juhsajtokból → denzitometriás kiértékelést alkalmazva, 1-2 % tehéntej a juhtejből és a juhsajtokból kimutatható.

A **nagyhatékonyságú folyadékkromatográfia (HPLC)** alkalmas a kecske vagy juhtejhez kevert minimum 2% tehéntej kimutatására és meghatározására.

Immunodiffúziós módszerekkel és immuno-elektroforézissel is ki lehet mutatni legalább 2,5% tehéntejet a juh- és kecsketejéből.

A módszerek alkalmasak a sajt tehéntejéből származó arányának a meghatározására, amennyiben az legalább a 10%-ot eléri.

A **radiális immunodiffúziót** is alkalmazták a tehéntej juh és kecsketejéből történő kimutatására, ez a technika azonban nem terjedt el a gyakorlatban.

A **rakéta immuno-elektroforézissel** ugyancsak jó hatásfokkal mutatható ki a tehéntej a másik két faj tejéből → a keresztreakció az antitest és a kecsketej között kizárt → 1-5% tehéntej kecsketejhez történő keverése kimutatható. A módszer mind a hőkezelt, mind a homogénezett, mind a nyerstej esetében alkalmazható.

Az **ELISA** (Enzyme Linked Immunosorbent Assay, antigén-ellenanyag kötésen alapuló technika) módszert is jó hatékonysággal alkalmazták a tehéntej juhtejből, ill. juhsajtból történő kimutatására.

A kéméletesen és az ultra magas hőmérsékleten pasztörözött tej, valamint a sterilizett tej gyengébb immunválaszt ad a valószínű precipitáció miatt.

A módszereket összehasonlítva megállapítható, hogy

az elektroforézis, különösen a **poliakrilamid-gélelektroforézis** (PAGE) pontosabb és megbízhatóbb eredményeket ad, mint akár az immunoelektroforézis, akár a radiális immunodiffúzió → az elektroforézissel 5% kecsketej juhtejhez történő keverése nagy biztonsággal kimutatható.

A bivalytej tehéntejjel történő hamisítása

A vízibivaly tejét a mozzarella, tipikus olasz sajt, előállítása során gyakran hamisítják tehéntejjel.

Az elektroforézist az **elektroforetikus mobilitás alapján** alkalmazzák a bivalytejhez kevert tehéntej kimutatására.

Erre leginkább az **α - és a β -kazein** alkalmas, hisz ezek mozgékonyasága tér el leginkább egymásétól.

A kazeinfrakciók közül az α_1 -kazein adta a legjobb eredményt mind a poliakrilamid-gél-, mind az agarózgél elektroforézisnél.

Minden kazeinfrakciónak meg van a megfelelő párja a tehéntejben és a bivalytejben is, melyek **izoelektromos fókuszálással (IEF)** egymástól szétválaszthatók.

Proteolitikus enzimek alkalmazása $\rightarrow$ a frakciók szétválasztása alkalmas a két tej megkülönböztetésére $\rightarrow$ a frakciók elektroforetikus mozgékonyasága különböző $\rightarrow$ jól hasznosítható a tehéntej bivalytejéből történő kimutatására.

Kísérletek történtek a γ_2 és a γ_3 kazein frakció elemzésére plazmin adagolás után, PAGE és IEF alkalmazásával $\rightarrow$ a módszer alkalmasnak bizonyult 1% mennyiségű tej kimutatására a másik fajéból.

A bivalytej elektromos vezetőképessége a tehéntej hozzáadásával arányosan nő $\rightarrow$ próbálkoztak az elektromos vezetőképesség alkalmazásával.

A bivalytej tejsírjának **palmitinsav és olajsav** tartalma a folyékony fázisban szignifikánsan nőtt tehéntej hozzáadásának hatására → próbálkoztak **a zsír zsírsavösszetételének meghatározásával**.

E két zsírsav rendkívül érzékenyen reagál a tehéntejjel történő elegyítésre → segítségükkel 5% tehéntej bivalytejhez keverése nagy biztonsággal kimutatható.

Javasolható, hogy minden környezetben végezzék el az összehasonlítást a két faj zsírjának összetételét illetően, és a helyi sajátságoknak megfelelő becslő rendszert hozzanak létre a tehéntej részarányának meghatározására.

Egyéb módszerek:

A bivaly **kazein micellák** által nyúlban termelt ellenanyag segítségével, a **karotintartalom** alapján → a bivalytej karotintartalma lényegesen kisebb a tehéntejénél.

A bivalytej több **laktenint** és kevesebb **agglutinint** tartalmaz, mint a tehéntej → lehet a megkülönböztetés alapja.

A különféle fajok teje a különféle **illó komponensek alapján** is megkülönböztethető egymástól.

A **dimetilszulfon** a tehén, a kecske és a juhtejben az összes illó komponens 25%-át teszi ki, ez az aránya bivalytejben csak 4%.

A **3-metil-butanal** csak a bivalytejben található,

a **fenilacetaldehid** és a **benzaldehid** nagy koncentrációban található meg a kecsketejben,

a **2-metilketonok** és az **1-oktén-3-ol** a bivalytejben található meg nagyobb koncentrációban,

a **fenil-etanol** a juh és kecsketejben egyáltalán nem található meg, százszor nagyobb koncentrációban található a bivalytejben, mint a tehéntejben → egy potenciális analitikai módszert alapját jelenthetik.

Az anyatej hamisítása egyéb tejekkel

A **pehelysedési teszt** során a kalcium acetát megfelelő koncentrációjú oldata a kazein fehérjéket 37 °C-on, a savófehérjéket pedig 60 °C-on csapja ki, de nem reagál a humán kolosztrummal → Ha pelyhek csapódnak ki az anyatejből, akkor az tehéntejet is tartalmaz.

Az anyatejhez kevert tehéntejet telített réz-szulfát oldattal és 0,4% kadmium-szulfát oldattal is ki lehet mutatni, melynek során, tehéntej jelenlétében, **csapadék válik ki.**

Az anyatej vizezését a **fagyáspont növekedés alapján** lehet kimutatni (?) → a fagyáspont személyről személyre, sőt ugyanannál az anyánál is változhat.

Az anyatejhez kevert tehéntejet viszonylag könnyű kimutatni az anyatej, ill. a tehéntej **fehérjefrakcióinak tulajdonságaiban fennálló különbségek alapján.**

A **β -laktoglobulin az anyatejben nem fordul elő** → jelenléte az anyatejben egyértelműen a hamisításra utal.

Alkalmas a hamisítás bizonyítására **a savófehérje frakcióban található α -laktalbumin és a kazein frakcióban található κ -kazein is.**

Ezeknek a fehérjefrakcióknak a segítségével 1% tehéntej anyatejhez keverése kimutatható. Az alkalmazott módszer a PAGE és az IEF.

Az anyatej szabadaminosav- és taurintartalma lényegesen nagyobb, mint a tehéntejé.

Az anyatej taurintartalma 33,5 $\mu\text{mol}/100\text{ ml}$, a tehéntejé csak 1,9 $\mu\text{mol}/100\text{ ml}$,

a glutaminsav esetében 262,7 $\mu\text{mol}/100\text{ ml}$, és 28,8 $\mu\text{mol}/100\text{ ml}$
→ lehetőséget adnak az anyatejhez kevert tehéntej kimutatására.

A taurint, mind a szabad glutaminsavat meg lehet határozni **ioncserés oszlopkromatográfiával** oszlop utáni ninhidrinnel való származékképzéssel, vagy **nagyhatékonyságú folyadékkromatográfiával** oszlop előtti származékképzéssel.

Szójatej a tehéntejben

A **szójatej** és a belőle készült tejtermékszerű anyagok **ideális tápanyagok a vegetáriánusoknak és a tejfehérje allergiában szenvedőknek**, a fejlődő országok lakóinak, ahol hiány van jó minőségű állati eredeti fehérjéből.

10-20% szójatej tejhez történő keverése nem változtatta meg a joghurt és a sajt organoleptikus tulajdonságait → nehéz olyan analitikai módszert találni, mellyel a tejhez kevert szójafehérje kimutatható lenne.

20% szójatej hozzáadás nem változtatta meg az alvadási időt, ennél több esetében azonban már hosszabb alvadási idővel kell számolni.

A szójafehérje kimutatására tejtermékből több módszert is kidolgoztak:

nátrium-dodecil-szulfát **poliakrilamid gélelektroforézist (SDS-PAGE)**,

szserológiai módszereket,

peptid analízist → az analízisek a szójatej és a tehéntej fehérje tartalmában fennálló különbségeken alapulnak.

A PAGE-val, 8,6-os pH-jú tris puffer alkalmazásával a tehéntejből hat, a szójából pedig kilenc frakciót lehet elkülöníteni.

A **szója globulin frakcióinak elektroforetikus mozgékonyága** nagyobb, mint a vonatkozó tejfehérjéé, a κ -kazeiné, de kisebb, mint a γ -kazeiné.

A módszerrel 2% szójatej tehéntejhez történő keverése kimutatható.

A PAGE, az SDS-PAGE és a HPLC is jól használható a szójafehérje kimutatására → 5%-os szójatej tejhez adása nagy biztonsággal kimutatható, és a mennyisége meghatározható.

HPLC analízissel, hitelesítő egyenes segítségével, 1%-nál több szójatej a tehéntejben nagy biztonsággal kimutatható.

A módszerek hátránya, hogy drágák, képzett személyzetet és drága műszereket igényelnek.

Az ELISA módszerek lényegesen olcsóbbak, és velük is lehetséges 1%-nál több szójatej kimutatása.

A szójatej mellett a tejhez kevert **kókusztej is kimutatható.**

A savó és az író kimutatása a tejből

A savópor felhasználásának, a magas tejcukor tartalom miatt, korlátai vannak.

A soványtejpor, az előírások szerint, csak fölözött tejből készülhet, és nem tartalmazhat savóból vagy íróból származó szárazanyagot, és oltó enzim sem lehet benne.

A világon sok helyen az édes tejszínből készült vaj gyártása után visszamaradt **írót por formájában a soványtejporhoz keverik** → kimutatására több módszert is kidolgoztak:

A hamisítást nyomon lehet követni a **savófehérje frakció mennyisége**, a **tejsav mennyisége** alapján → pozitív, ha meghaladja a 150 mg/100 g-ot, és a hamutartalom alapján → pozitív, ha több, mint 8%.

Az írópor kimutatására fel lehet még használni:

az **elektronmikroszkópot**, mert a részecskék felülete eltérő, ha sovány tejből vagy íróból készül a por,

a **savas kicsapódási tesztet**, melynek a során a kazein micellák, a savófehérjék és az íróban lévő nagymennyiségű zsírgolyócska membránok eltérő módon viselkednek.

A savó ára alacsony, organoleptikus tulajdonságai nem térnek el jelentősen a tejtől → pasztörözött tejet hamisítják vele → a tej hamisításával jelentős gazdasági haszonra lehet szert tenni.

A savó mennyiségét a tejben ki lehet mutatni **a kazein-savófehérje arány alapján** → a kazeint meg lehet határozni annak 4,6-es pH-n történő kicsapását követően, ami utána visszamarad, az a savófehérje.

A kazeintartalom és a foszfortartalom nagyon szoros összefüggésben van egymással → csak a kazein képes a foszfátot észter kötéssel megkötni → a foszfortartalomról a kazein tartalomra → a tej savóval való hamisítására lehet következtetni.

Savófehérje a tejtermékekben

Nagyon fontos annak ismerete, hogy a különféle tejtermékek mennyi tejszáranyagot, és ebben mennyi teljes tejpórt tartalmaznak, és tudni kellene azt is, hogy **mennyi benne a savófehérje és a kazein aránya.**

Különválasztani a kazeint a savófehérjétől nagyon nehéz, mert a különféle hőkezelési eljárásokat követően együtt csapódnak ki, **gyakorlatilag elválaszthatatlanok.**

Egyéb megoldás: a foszfortartalom alapján való becslés, mivel a foszfor csak a kazeinhez kötődik, a **foszfor/nitrogén arány alapján a kazein mennyisége,** még összetett mátrixban is, **becsülhető.**

Alkalmazható még a radiális immunodiffúzió is a kazein és savófehérje mennyiségének becslésére.

A **savópor, írópor vagy kazeinát hozzáadása a fölözött tejhez** a cisztein-cisztin (-S-S-) komplex, valamint a szialinsav alapján mutatható ki.

A cisztein- és a cisztintartalom egy módosított ninhidrin reakció alapján, vagy ioncserés oszlopkromatográfiával mérhető.

Az SH-csoportok mennyisége a normál sovány tejporban 86,4 $\mu\text{g/g}$ fehérje, savó vagy savófehérje hozzáadásra lineáris emelkedést mutat.

10% **savófehérje** hozzáadása a soványtejporhoz **az SH-csoportok koncentrációját szignifikáns mértékben megnöveli** → a módszer alapján a hozzáadott savó vagy savófehérje mennyisége meghatározható.

Amennyiben a cisztein/cisztin arány nagyobb, mint három, és a szialinsav mennyisége meghaladja a 3%-ot, a savófehérje kiegészítés bizonyított.

Lehetőség van még a **HPLC és a gélelektroforézis** alkalmazására is, de ezek drágák.

A hozzáadott savófehérje mennyiségét az **aminosav összetétel alapján** is meg lehet határozni, amennyiben az eléri vagy meghaladja a 10%-ot.

A módszert nem befolyásolja, hogy denaturált vagy nem denaturált savófehérjéről van szó, illetve hogy történt e hőkezelés, vagy nem.

Próbálkoztak a **glikomakropeptidek** HPLC-s vagy spektrofotometriás meghatározásával is.

Jó eredményeket értek el a renninnel keletkezett savópor édes íróporhoz történő keverésének kimutatásával, jobbak voltak az eredmények a savanyú alvasztás esetében kapott savópornál.

A **HPLC módszer mind megbízhatóságban, mind érzékenységben felülmúlja az összes többi**, és vele 0,5% édes savópor hozzákeverése kimutatható a fehérjefrakciók analízise alapján.

Az édes savópornak magasabb a laktóz, nátrium-, kálium- és kloridtartalma → a tejporból készített tej fagyáspontja lényegesen alacsonyabb, ha savóport adtak hozzá. A **fagyáspont csökkenésből regressziós egyenletek alkalmazásával** a hozzáadott savópor mennyisége meghatározható.

Amiről még érdemes lenne beszélni:

Tejporból előállított (újraalkotott) tej

A tej és tejtermék hamisítás egyéb lehetőségei

Borjútáppal történő hamisítás

Növényi fehérjékkel történő hamisítás

Cukorhozzáadás, cukrok hidrolízise, fagyáspont

Konyhasó, nátrium-hidrogén-karbonát hozzáadás

Egyéb zsiradékok kimutatása a tejben, a vajban és a ghee-ben

a trigliceridek szerkezetének megállapításán,

a zsírsavösszetétel elemzésén,

az el nem szappanosítható lipidek mérésén (szterinek, szterin észterek, tokoferolok, karbonil vegyületek), vagy

a fizikai tulajdonságok elemzésén alapulnak.

Hamisítás, ha: a vaj különböző állatfajok tejéből készül,

ha **magát a tejszírt módosítják valamilyen technológiai beavatkozással,**

ha **különböző kérődző állatfajok összekevert tejéből állítanak elő vajat,**

A tej vizezése és annak kimutatása

A fagyáspont meghatározás alapján, termisztoros krioszkóppal

Ha a tej fagyáspontja $-0,53$ °C-nál nagyobb, akkor a tej vízzel hamisítottnak tekintendő

A tej és tejtermékek hőkezelttségének meghatározása

A peroxidáz enzim kimutatása Storch-féle próbával

A foszfatáz enzim mennyiségi meghatározása a 2,6-dibrómkinon-klórimid-fenol reakció segítségével

A foszfatáz enzim kimutatása hidrogén-orto-krezolftalein foszfáttal

A gyulladástól származó kóros összetételű tej kimutatása

Masztiteszt-próba, Whiteside-próba

A fogyasztásra alkalmatlan, romlott tej mennyiségének kimutatása

alizarin teszttel

MAGYAR AGRÁR- ÉS
ÉLETTUDOMÁNYI EGYETEM

**Köszönöm megtisztelő figyelmüket,
várom kérdéseiket!**